

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๐๖
กิจประจำวันของใจที่มีกิเลส

พระพุทธเจ้าผู้นำของสัตว์โลกเริ่มเป็นศาสดา คือแบบพิมพ์อันดีเยี่ยมของโลกมาแต่เริ่มเสด็จออกทรงผนวช ไม่ทรงกังวลเกี่ยวข้องกับพระราชฐานบ้านเมืองที่เคยปกครอง ทรงมุ่งบำเพ็ญเพื่อความเป็นศาสดาโดยถ่ายเดียว ไม่มีผู้กล้าเป็นกล้าตายถวายตัวเป็นอุปัฏฐากตามเสด็จในเวลาทรงบำเพ็ญ มีปาอันรชฎซึ่งใคร ๆ ไม่ต้องการ เป็นที่อยู่ที่บำเพ็ญจนถึงวันตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา นับเป็นปฏิบัติที่ขบยั้งแต่ต้นมา แม้ได้ตรัสรู้แล้วก็ไม่เคยสาปแช่งสถานที่อยู่ และการบำเพ็ญว่าไม่ถูกต้องและเหมาะสม ยังทรงส่งเสริมสถานที่ และความเพียรตลอดมา กรพระทานพระโอวาทแก่สาวกก็ประทานเพื่อความไม่เกาะเกี่ยวกังวลกับสิ่งใด ๆ มีแดนแห่งวิมุตติหลุดพ้นแก่สาวกเป็นที่พอพระทัยในการสั่งสอนพระโอวาทเพื่อสาวก และนักบวชซึ่งทรงนามว่าศากยบุตร โดยมากทรงแสดงสถานที่วิเวกอันเป็นแดนแห่งความสงบ เพื่อศากยบุตรของพระพุทธเจ้าจะได้อยู่อาศัยบำเพ็ญตนด้วยความสะดวก

สถานที่ดังกล่าวนี้ แม้ทุกวันนี้ก็คงไม่เป็นโมฆะสำหรับท่านที่มุ่งต่อแดนหลุดพ้นตามเสด็จ ยังจะให้ความปลอดภัยจากสิ่งรบกวนนานาชนิดอยู่อีกเช่นที่เคยเป็นมา ดังนั้น โปรดระลึกถึง พุทฺธ ธมฺม สฺงฆํ สรณํ คจฺฉามิ ของพวกเราที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมา และแสดงธรรมแก่สาวกด้วยวิเวกธรรม บรรดาสาวกผู้มีความสนใจอย่างเต็มที่ ซึ่งออกมาจากตระกูลต่าง ๆ พอได้สดับธรรมอันเต็มไปด้วยหลักเหตุผลจากโอษฐ์เท่านั้น จิตใจก็เต็มตื่นไปด้วยความยินดี เกิดศรัทธาปสาทะ ความเชื่อเลื่อมใสฝังลงในจิตใจทันที เพราะฉะนั้น ประโยคแห่งความเพียรของสาวกตามที่ทราบมา ปรากฏว่าไม่มีความทอดถอย และน้อมรับพระโอวาทด้วยความยินดียิ่ง ปฏิบัติตามทุกกรณีที่เป็นไปเพื่ออรรถธรรมที่ประทานไว้

การอยู่ก็สบาย การไปการมาก็สบาย การดื่มการฉันทุกอย่าง แม้จะอดอยากขาดแคลนในปัจจุบันเครื่องอาศัยของพระ ซึ่งเป็นเพศที่เลี้ยงง่าย สาวกมีความพอใจในภาวะเช่นนั้น ไม่แสดงความกังวลกับสิ่งอาศัย จนเกิดเป็นอุปสรรคต่อความเพียรซึ่งเป็นที่ยุติหมายสำคัญ และเพราะความมุ่งมั่นส่วนใหญ่อันเป็นต้นเหตุให้ออกมาจากตระกูลของตน ตนเป็นหลักสำคัญที่จะให้มุ่งหน้าต่อความเพียรเพื่อสาวกชาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้วแก่สาวกองค์นั้น ๆ การประกอบความเพียรทุก ๆ ประโยคก็เป็นไปเพื่ออรรถเพื่อธรรม

และเพื่อวิมุตติหลุดพ้นจริง ๆ ไม่มีอะไรมาเคลือบแฝง ฉะนั้นการแนะนำสั่งสอนจึงเป็นการ
ง่ายสำหรับผู้มุ่งต่อธรรมอยู่แล้ว

สถานที่พระพุทธเจ้าประทับกัถี ที่สาวกอาศัยอยู่กัถี เมื่อสรุปลงแล้วคือสถานที่สังัด
ปราศจากสิ่งรบกวนนั่นเอง เช่นเดียวกับสถานที่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายแสวงหา และอยู่กันทุก
วันนี้ คือ รมไม้ ชายภูเขา ในป่า ในถ้ำ ซอกห้วย หลังเขา ซึ่งเป็นที่ไม่รบกวนวุ่นวายจากสิ่ง
ทั้งหลาย มีใจมุ่งต่อหลักธรรมอย่างแน่วแน่ว่า ทำอย่างไรจึงจะเป็นไปเพื่อความสิ้นสุดแห่ง
ทุกข์โดยถ่ายเดียว ไม่ยอมให้เข้มทศ คือใจที่ตั้งไว้เฉพาะนิยยานิกรรมเอนเอียงไปสู่ความ
เป็นอื่น มีความเข้มแข็งต่อการฝึกหัดตัดแปลงจิตใจให้หมุนไปเพื่ออุกทาง ทั้งนี้เป็นทางที่
พระพุทธเจ้า และสาวกทรงดำเนินมาแล้ว จึงสมกับพระนามว่าเป็นศาสดาของโลกมาเป็น
ลำดับ ไม่เพียงเป็นศาสดาเฉพาะความเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น วิธีการทุกอย่างที่วาง
ร่องรอยไว้ และสาวกดำเนินมาแล้วเป็นครูของพวกเรา จึงควรเรียกได้ว่าเป็นศาสดาทุก
ระยะที่พระพุทธเจ้าทรงเคลื่อนไหว และสาวกปฏิบัติ

อุระหน้าที่ทุกอย่างที่จะพึงกระทำโปรดคำนึงถึงครุเสมอ อย่าให้เคลื่อนคลาดจาก
หลักของพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนินมา ใจ ตามธรรมตาจะต้องเสาะแสวงหาเรื่องเสมอ
โดยมากก็เป็นเรื่องที่เคยชินมาแล้ว คือการเสาะเพื่อสั่งสมทุกข์ให้เกิดขึ้น แล้วทำความ
เดือดร้อนแก่ตนเอง นี่เป็นกิจประจำวันของใจที่มีกิเลสเป็นเจ้าเรือน จะต้องเป็นเช่นนี้ การ
บำเพ็ญเพียรทุกประโยชน์จึงเป็นอุบายแก้ไข หรือถอดถอนสิ่งเหล่านี้ซึ่งทำหน้าที่รบกวนใจ
อยู่ทุกขณะให้ค่อยหมดไปเป็นลำดับ และพยายามกีดกันจิตใจที่เคยเดินทางสายนี้มาแล้ว
จนเคยตัว ไม่ให้แฟนพ่านออกไปตามทางสายเดิมที่เคยสั่งสมทุกข์ขึ้นมาทับถมตัวเองเป็น
ประจำ การประกอบความเพียรจะยากหรือลำบากแค่ไหน อย่าถือเป็นการทุกข์รำคาญ ยิ่ง
กว่าเรื่องที่จะเกิดตายอยู่ในโลกนี้ไม่มีสิ้นสุด

การเกิดตายของทุกรูปทุกนาม ไม่ว่าสัตว์ บุคคล หญิง ชาย ไม่มีใครด้อยกว่าใคร
รวมแล้วเรียกว่านับไม่ได้ด้วยกัน จึงไม่สามารถจะนำเรื่องภพเรื่องชาติของท่านผู้ใดใครผู้
หนึ่งมาเป็นหลักฐานยืนยันว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้ได้เกิดตายมากกว่าเพื่อนมนุษย์และสัตว์ในวง
แห่งไตรโลกธาตุนี้ เพราะความเกิดตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่มีเวลาหยุดยั้ง ทั้งหมดไป และ
เปลี่ยนมาอยู่เช่นนี้ จนไม่สามารถจะทราบว่ เจื่อนต้นและเจื่อนปลายของภพของชาติอยู่ที่
ไหนนั้น มันเป็นความสลับซับซ้อนกันมาตลอดอนันตกาล แต่ก็เป็นเรื่องภพเรื่องชาติของ
เราแต่ละท่านแต่ละราย ทำกัจกรประเภทเปิดแล้วปิดไม่ได้ใส่ตัวเอง จึงเป็นกองทุกข์
ประเภทดับไม่ลง เราจึงบ่นว่าเป็นทุกข์อยู่ทุกซอกทุกมุมทั่วทั้งไตรภพ จึงเป็นภพที่เต็มไป

ด้วยความบ่นของผู้มีภพชาติซึ่งยังแก้ไขไม่ได้ และเป็นความกังวลเรื่องรำคาญยิ่งกว่าเรื่องใด ๆ ในโลก

ฉะนั้น การพยายามแก้ไขเรื่องใหญ่โตนี้ จงอย่าถือว่าเป็นภาระหนักเกินกำลังของผู้ จะพยายามไปให้พ้นภัย จะทำให้เราเกิดความอดทนระอาใจต่อความเพียรของตน ความหลงร่ำรอยของตนที่ผ่านมา เป็นเรื่องสำคัญมากยิ่งขึ้นกว่าเรื่องอื่นใด พระพุทธเจ้าจึงให้นามว่า อวิชชา คือความหลงเรื่องของตนเองเท่านั้น เรื่องเกิดกับเรื่องตายไม่ใช่เป็นเรื่องจะบกพร่องในสัตว์และสังขาร เป็นเรื่องมีอยู่ประจำไตรภพ คือมีอยู่ประจำสัตว์และสังขารทุกรูปทุกนามบรรดาที่มีวิญญาณครอง ย่อมเป็นไปอยู่เช่นนี้ทั้งท่านและเรา ดังนั้นเรื่องของภพของชาติของแต่ละรูปละนาม จึงไม่มีใครสามารถจะนับอ่านได้ว่ามีจำนวนเท่าไร เกิดมาแต่ภพละชาติโปรดทราบว่าเป็นการหาบกองทุกซึ้นมานั่นเอง

เริ่มทุกข์มาแต่เริ่มแรกเกิดจนถึงวันสลาย จะไม่มีบกพร่องในเรื่องของทุกข์ ติดต่อกันเป็นพืดตลอดสาย ล้วนแต่เรื่องทุกข์ซ้ำทุกข์อยู่ในคน ๆ เดียว ถ้าเป็นตัวหนังสือก็อ่านไม่ออก เพราะเขียนย่ำลงในบรรทัดเดียวกัน ทุกข์ย่ำทุกข์ ทุกข์ซ้อนทุกข์ ซ้อนกันไปซ้อนกันมา จนหาที่แก้ไขไม่ได้ และอ่านตัวเองไม่ออก แม้จะเป็นผู้วางร่ำรอยทุกข์ไว้ก็ไม่สามารถจะทราบได้ว่าตนเคยทุกข์มากี่มากน้อย เพราะแต่ละภพละชาติจะต้องมีทุกข์ซับซ้อนกันอยู่เช่นนี้ทุกภพทุกชาติไป ที่นี้ยังภพซ้อนภพ ชาติซ้อนชาติ วัฏฏะซ้อนวัฏฏะไหลมารวมอยู่ในบุคคล ๆ เดียว มีมากเหลือประมาณ ไม่สามารถจะทราบได้แม้แต่รายเดียวสำหรับเราทั้งหลาย แล้วเรายังจะสงสัยเรื่องเกิดตายนี้ ว่าจะกลายเป็นความวิเศษเลอเลิศอะไรต่อไปอีกเล่า จึงไม่ควรจะนอนใจในความเพียรเพื่อแก้ไขเรื่องเกิดตายของตน ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่โตมากมายในไตรภพ

ความหลงร่ำรอยความเป็นมาของตน มันเป็นเหตุทำตัวให้หมუნไปเวียนมาไม่มีเวลาจบสิ้นลงได้ เช่นเดียวกับกัณฑ์ถูกลมพัดให้หมუნตัวอยู่ทั้งวันทั้งคืน ควรจะนำมาพิสูจน์กับเรื่องภพชาติของตน จะเป็นอุปายช่วยเสริมปัญญาเพื่อหาทางออกจากโลกันตะของความเกิดตายบ้าง

การดำเนินทิโชนความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากสาเหตุที่กล่าวแล้ว จะไม่มีผลดีอะไรเกิดขึ้นเลย นอกจากจะเป็นการเสริมเรื่องให้ทุกข์เกิดเพิ่มปริมาณขึ้นเท่านั้น เรื่องเกิดตายก็ต้องหมუნไปตามเข็มทิศของวัฏจักรที่ชี้ไว้ จะไม่เป็นไปตามคำดำเนินติชมของผู้ใด เช่นเราเป็นผู้เกิดผู้ตาย ผู้ก่อความทุกข์ทรมานทับถมตนเอง แต่ไม่ทราบเรื่องของตนว่าเคยเป็นมาทำนองนี้กี่ครั้ง เพราะเหยียบแล้วเหยียบเล่าจนไม่ทราบร่ำรอยที่เหยียบไว้ว่าเป็นร่ำรอยไหน

แน่ มิน่ายังมีความเคลือบแคลงสงสัยหรือเชื่อดังลงไปตามความชอบใจก็มีว่า ตายแล้ว สูญ ไม่ได้เกิดเป็นอะไรต่อไปอีก ดังนี้ก็ตาม แต่กฎของความจริงแล้ว จะไม่เป็นตามความคาดคะเนหรือสุมเตาของใคร ต้องหมนไปตามเหตุปัจจัยพาให้เป็นไป

เรื่องความเป็นมาทั้งนี้ ถ้าเป็นทำนองเรามาจากบ้านซึ่งเคยอยู่ จะเป็นจังหวัดมณฑล ตำบลอะไรก็ตาม แต่ก็พอจำแนวทางที่ตนมาได้เป็นระยะ ตลอดความสุขความทุกข์ในการเดินทาง หากการทวนระลึกภพชาติของตนได้บ้างตั้งคนเดินทาง ก็พอมีเงื่อนไขพิจารณาความสุขทุกข์ที่เป็นมากกับภพชาตินั้น ๆ และพอมีทางแก้ไขตัดทอนวิญญูให้สั้นเข้า แต่นี้จำร่องรอยที่เหยียบผ่านมาไม่ได้เลย ทำนองเราเป็นคนเขียนเอง แต่เราอ่านตัวหนังสือเราไม่ออก และยังมีทางปฏิเสธว่าตนไม่ได้เขียนก็ได้ (เข้าไปในลักษณะว่า ตนไม่เคยเกิดและไม่เคยตายในวงของวิญญู) ทั้งนี้ท่านเรียกว่าอวิชา คือไม่รู้ทั้งอดีตของตนที่เป็นมา แล้วไม่รู้ทั้งอนาคตของตนซึ่งจะเป็นไปข้างหน้า และไม่รู้ปัจจุบันของตนที่กำลังเป็นอยู่ เพราะมาด้วยอวิชา ไปด้วยอวิชา และอยู่ก็อยู่ด้วยอวิชา เพราะเหตุคือใจมั่นเป็นอวิชาทั้งดวง เรื่องจึงเป็นอย่างนั้น

ถ้าอวิชากับใจยังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ตราบไต่ เรื่องของภพของชาติ เรื่องความเกิด ความตาย เรื่องความสุข ความทุกข์ ซึ่งจะผสมคลุกเคล้ากันนี้ จะต้องมียู่ทุกสัตว์และทุกบุคคลตราบนั้น โดยที่ใคร ๆ จะปฏิเสธไม่ได้ผล ฉะนั้นโปรดตราบไว้ตามหลักความจริงซึ่งมีอยู่ในสัตว์และสังขารบรรดาที่มีวิญญูครองทุกประเภท ต้องเป็นไปในการทำนองเดียวกันนี้ทั้งนั้น

การไปการมาไม่มีร่องรอยจะมาได้ที่ไหน ไม่มีเหตุปัจจัยจะหมนตัวไปได้อย่างไร เรื่องการเกิดการตายก็ต้องมีเหตุปัจจัยเป็นเครื่องหนุนให้ เป็นไป ไม่มีเหตุผลจะปรากฏตัวขึ้นมาได้อย่างไร เช่น เรื่องตายต้องเป็นมาจากความเกิด ความเกิดต้องเป็นผลสืบเนื่องมาจากความผลัดกันภายใน คืออวิชาตณหานั่นเอง ก็อวิชาตณาเราเคยได้เห็น และได้อ่านในคัมภีร์ แต่ตัวจริงของอวิชาเท่านั้นอยู่ที่ไหน ที่ท่านจารึกไว้ในคัมภีร์นั้นเป็นชื่อของอวิชา เป็นชื่อของกิเลสตณา แต่ไม่ใช่ตัวกิเลสตณาอวิชาอันแท้จริง ธรรมชาติที่แท้จริงนั้น คือตัวของเราแต่ละท่านแต่ละราย ความไม่ตราบเรื่องของตนทั้งที่ตนเป็นอวิชาอยู่ทุกขณะ และทุกภพทุกชาติ นี้ท่านเรียกว่า อวิชาอันแท้จริง

โปรดอย่ามองข้าม อวิชาความหมนของใจที่มีอวิชาผลักดันออกมา จึงกลายเป็นกิเลสตณาไปเรื่อย ๆ โดยให้นามว่า กามตณา ภวตณา วิภวตณา ทั้งสามนี้เป็นกิ่งก้านสาขาของอวิชาผู้วางร่องรอยของวิญญูไว้ เมื่ออวิชายังเป็นเจ้าอำนาจครองใจอยู่

ใครจะปฏิเสธเรื่องภพเรื่องชาติ ว่าไม่มีไม่เป็นย่อมไม่ได้ เพราะไม่ใช่ฐานะที่ผู้หนึ่งจะทำได้ ตามอำนาจความต้องการของตน เพราะฉะนั้นการประกอบความเพียรเพื่อรื้อถอนภพชาติ อันเป็นร่องรอยของตนที่เกี่ยวเหี่ยวย่ำไว้ทุกหนทุกแห่ง และทุกภพทุกชาติจนมาถึงบัดนี้ จึงไม่ควรถือเป็นความยากลำบากจนเห็นว่าเป็นของเหลือวิสัย สำหรับผู้มุ่งจะไปให้พ้น จากโลกันตะแห่งภพชาติอันนี้

บ่วงแห่งวิญญูทุกข์อันนี้ เราย่อมมองไปกว้าง และไกลเกินตัวของวิญญูที่ซ่อนอยู่ และการปฏิบัติธรรมก็ย่อมมองโลกว่า กว้างเกินไป แคบเกินไป สูงเกินไป และต่ำเกินไป ดีเกินไป ชั่วเกินไป โง่เกินไป ฉลาดเกินไป นอกจากจะมองดูโลกซึ่งมีอยู่กับตัวของเราอย่าง สมบูรณ์ว่า กว้างก็กว้างอยู่กับผู้นี้ คือกว้างจนไม่สามารถจะอ่านความเป็นมาของตนได้ ลึกจนไม่สามารถจะหยั่งรู้เรื่องของตนได้ สูงจนไม่สามารถจะเอื้อมมือปลดเปลื้องออกมาได้ใน ความเป็นมาแห่งกิเลสตัณหาของตน แคบหรือละเอียดจนมองไม่เห็นเงื่อนไข ซึ่งควรจะ แก้ไขโดยวิธีใด โลกมันรวมอยู่ที่นี้ทั้งหมด

บรรดาไตรภพอย่าเข้าใจว่า มีอยู่ที่อื่นใด สิ่งบังคับจิตใจซึ่งควรจะรื้อถอนออกให้หมด มันมีอยู่ที่ดวงใจวิชชานี้ดวงเดียวเท่านั้น โปรดทำความเข้าใจพิจารณาและแก้ไข กันลงที่นี้ จะเห็นร่องรอยของตนที่เคยเหี่ยวย่ำมาที่ไหนบ้าง เช่นเดียวกับเรามาจาก สถานที่ต่าง ๆ จนถึงที่หมายแล้วคิดย้อนหลังกลับคืนตามเส้นทางที่มาก็ทราบได้ว่า มาที่ นั้นมีความลำบากยากเย็น มาที่นั้นมีความร่มเย็นเป็นสุข ตลอดที่อยู่อาศัย อาหารปัจจัย เป็นความสะดวกกายสบายใจจนมาถึงที่นี้ ก็การชำระแก้ไขสิ่งปกปิดกำบังตนเอง ได้แก้ อวิชชาให้หมดไปเป็นลำดับ ย่อมมีทางมองเห็นร่องรอยที่เคยเหี่ยวย่ำไว้ในสงสาร ซึ่งซ้ำ รอยกันตลอดมาได้โดยลำดับ ทั้งเป็นฝ่ายภพชาติ และความสุขความทุกข์ ซึ่งควรจะรู้ได้ จากใจผู้เคยเป็นมา และจะเห็นร่องรอยที่เคยเหี่ยวย่ำไว้นั้นว่า เป็นไปจากไหนแน่ และใคร เป็นตัวร่องรอยที่แท้จริงซึ่งเกี่ยวเหี่ยวย่ำไว้ในที่และภพต่าง ๆ นั้น แล้วจิตจำต้องตามกระแส ร่องรอยนั้นเข้ามาสู่ธรรมชาติคือ จิตอวิชชานี้ผู้เดียว

แต่การพิจารณาธรรมทั้งหลายซึ่งอธิบายมาแล้ว ไม่ใช่พิจารณาเพื่อยึดมั่นถือมั่นใน สิ่งใด และเพื่อความแพ้วความชนะในสิ่งใดทั้งนั้น แต่เพื่อทำความเข้าใจกับตนให้ถูกต้อง แล้วจะได้เห็นเรื่องของตนอย่างแจ่มชัดจากสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจิตเคยเกี่ยวข้อง เพราะความหลง เรื่องของตัวอันเป็นบ่อให้เกิดตายไม่จบสิ้น แล้วจะได้ย้อนความรู้สึกเข้ามาสู่จุดใหญ่อันเป็น ป่าช้าแห่งภพชาติอันสำคัญ เพราะฉะนั้นการพิจารณาภายนอกก็เพื่อจิตภายใน การ

พิจารณาภายในก็เพื่อจิตโดยตรง เพราะเป็นเรื่องส่อถึงธรรมชาตินี้ทั้งนั้น ทั้งใกล้ ทั้งไกล ทั้งดี ทั้งชั่ว ทั้งอดีต อนาคต

ธรรมชาตินี้จะไม่มีความพอดีในเรื่องอุปาทาน ถูได้ทั้งดี ทั้งชั่ว ทั้งรัก ทั้งชัง ไม่ใช่สิ่งนั้นชั่วหรือคนนั้นไม่ชอบใจ จะหมดความกังวลในสิ่งนั้นคนนั้นหาไม่ได้ ยิ่งคนไหนทำให้มีความเจ็บปวดแสบปวดร้อนภายในใจมาก อุปาทานยิ่งไปถึ้อมันในคนนั้นมาก และมีความรักใคร่กับคนไหน ใจก็มีอุปาทานในคนนั้นมาก ไม่ว่าหญิง ไม่ว่าชาย วัตถุสิ่งใดที่เข้าใจว่าเป็นของดีและน่ารัก อุปาทานความยึดมั่นถึ้อมันต้องมีในสิ่งนั้นทันที ทั้งนี้มันเป็นเรื่องของใจดวงเดียวซึ่งเป็นเจ้าโศกกรมารยาอยู่ภายใน จึงพาให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวงล้อมของวิญญูะมาหลายกัปนับไม่ได้

ที่กล่าวมาทุกแง่ทุกมุมของเรื่อง มันเป็นเรื่องของแต่ละท่าน โปรดพิจารณาโทษของตนที่เป็นมาอย่างโศกโชน การเห็นโทษและตำหนิโทษของใครก็ไม่สำเร็จประโยชน์ และไม่สามารถทำกิเลสให้หมดไปจากใจดวงนี้ รักใครหรือเกลียดชังใครก็ไม่มีผลดีเกิดขึ้น นอกจากจะรักตน ตำหนิติชมตน และแก้ไขตนเอง ซึ่งเป็นผู้ผิดเท่านั้น จะเป็นทางออกจากความผิดเป็นชั้น ๆ ทั้งภายนอกภายใน นอกนั้นจะเป็นทางสั่งสมกิเลสขึ้นทุกระยะที่ความเคลื่อนไหวของใจแสดงตัวออกไป การทำสิ่งใดจงทำด้วยความจงใจ อย่าให้มีความเผอเรอในกิจการนั้น ๆ แม้ที่สุดปิดกวดตานวัดก็ขอให้มัสติจดจ่ออยู่กับไม้กวด และอาการเคลื่อนไหวของตน นี่คือผู้บำรุงสติประกอบความเพียร เรียกว่า เป็นผู้มีความเพียรอยู่ตลอดเวลา

สติและความเพียรเหล่านี้แล จะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญ สามารถแปรรูปเป็นมหาสติ มหาปัญญาได้ การฝึกหัดทำความรู้สึกตัว และนึกคิดไตร่ตรองดูเหตุผล หยาบละเอียดย ช่างนอก ช่างใน ก็เพื่อแก้จิตดวงเดียวนี้ ความเคลื่อนไหวทุก ๆ อาการอย่าให้เป็นโมฆะทางความเพียร ให้มีสติกำกับความตั้งใจไว้อยู่เสมอ อย่าประมาทอนใจ โดยเห็นภพชาติเป็นของเล็กน้อย เพราะผู้เห็นเช่นนั้น จะเป็นผู้แบกกongทุกข์ตลอดเวลา ไม่มีวันและโอกาสจะปลงลงได้

โปรดทำความเข้าใจแก้ปมหลงทั้งรู้ ๆ นี้ให้ได้ เพราะปมนี้เป็นปมที่หนาแน่นมาก ในไตรโลกธาตุจะมีอยู่ปมเดียว คือจิตอวิชชาเท่านั้น ถ้าปมนี้ยังไม่แตกไปเสีย เรื่องภพชาติและกองทุกข์ทั้งหมดจะเป็นเรื่องของคนนั้นโดยตรง ขึ้นชื่อว่าทุกข์แล้วจะไม่เที่ยวอาศัยและอยู่ที่ไหน นอกจากบนร่างกายและจิตใจของคนและสัตว์เท่านั้น ถนนหนทางกว้าง แคว สัน ยาว และบ้านเรือน ดึก ห้างร้าน ตลาด ที่ทำไว้ เรื่องของทุกข์จะไม่ไปก้าวเดินและ

อาศัยอยู่ตามสถานที่เหล่านั้น แต่จะมาท่องเที่ยวและอาศัยอยู่บนร่างกายและจิตใจของคน และสัตว์ จนกว่าสภาพเหล่านี้จะถูกทำลายเสียด้วยอนิจธรรม แต่กระจายลงสู่อัตตาธรรม คือความว่างจากสัตว์บุคคลหญิงชายเสีย นั่นแลกองทุกข์จึงจะย้ายครอบครัวไปตั้งบ้านใหม่ แต่ก็ตั้งบนจิตใจและร่างกายของคนและสัตว์อยู่นั่นเอง

แล้วเราจะเห็นว่าอะไรเป็นทุกข์ในโลกนี้ เมื่อเรื่องทั้งหมดบรรดาทุกข์ในไตรโลกธาตุ กลับมาเป็นเรื่องของเราคนเดียวเช่นนี้ เวลานี้เรากำลังตกอยู่ในวงล้อมของทุกข์ จะหาทางออกด้วยวิธีใดจึงจะมีหวังรอดพ้นไปได้ ในวงแห่งไตรภพเป็นวงล้อมเราคนเดียว คนเกิดสติปัญญาขึ้นเพราะความจนตรอก เราจะนำสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรมาใช้หรือจะยอมจำนน ปัญหานี้เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเรา และเราเป็นผู้จะตอบปัญหาข้อนี้ให้กระจ่างขึ้นกับใจ แล้วคว้าเอาความพ้นภัยมาครองบนจิตใจ

จึงควรเห็นว่า วัฏฏะของใจเป็นปัญหาอันใหญ่ยิ่งในแหล่งโลกธาตุ ไม่มีปัญหาใดจะเทียบเท่า พระพุทธเจ้าทุก ๆ องค์ก็ดี สาวกของพระพุทธเจ้าทุก ๆ องค์ก็ดี ทรงทนต์อภัยปมแห่งวัฏจักรให้แตกกระเด็นไปจากใจแล้ว จึงปรากฏเป็นผู้ประเสริฐของโลกโดยสมบูรณ์ เช่น พุทธฺ สรณํ คัจฉามิ โลกทั้งหลายกราบอย่างสนิทตั้งใจ ธมฺมํ สรณํ คัจฉามิ ธรรมที่บริสุทธิ์ผุดขึ้นจากจิตในขณะที่ปมวัฏฏะแตกไป โลกได้กราบสนิทตั้งใจ ผากเป็นผากตายจริง ๆ สงฺฆํ สรณํ คัจฉามิ ผู้ทนต์อภัยวิชาวันเป็นปมของวัฏจักรให้แตกกระจายไปจากใจ จึงเป็นสรณะอันสมบูรณ์ของโลก รวมแล้วเรียกว่า พระรัตนตรัย คือแก้ววิเศษสามดวงอันเป็นหัวใจของโลกทั้งสาม

นี่คือผู้หมดร่องรอยที่จะมาสู่ภพสู่ชาติอันเป็นต้นเหตุของทุกข์ทั้งหมด วัฏฏะจริง ผู้นี้เป็นผู้ไม่เกิดจริง และเป็นผู้ตัดสะพานของทุกข์ได้จริง ผู้นี้เป็นผู้สูญเสียจากความเกิดทั้งหมดจริง ๆ ไม่ได้สูญเสียเพียงคำพูดคาดคะเน แต่ความเกิดและความตายยังเต็มกายเต็มใจ คำว่า สูญของพุทธะ และสิ่งที่เป็นสรณะของโลกนั้นท่านสูญเสียอย่างนี้ คำว่า เรื่องแล้วเป็นสูญสิ้นโดยประการทั้งปวง ไม่สามารถจะเข้าไปตั้งบ้านตั้งเรือนเป็นที่อยู่อาศัยในจิตของท่านได้อีก นี่คือผู้ประเสริฐโดยหลักธรรมชาติด้วย เป็นผู้ประเสริฐของโลกทั้งสามด้วย เพราะการทำลายทรงขังคืออวิชชา ซึ่งหนาแน่นยิ่งกว่าภูเขาลูกที่ได้สั่งสมตัวมาเป็นเวลาหลายกัปนับไม่ได้ จนไม่มีอะไรจะสามารถทำลายได้ นอกจากคุณงามความดีที่ผู้มุ่งหวังจะตามเสด็จพระพุทธเจ้า แล้วอุทิศส่าห์บำเพ็ญให้เป็นไปในกาย วาจา ใจของตนเท่านั้น

วัฏฏะจะเกรงกลัวเฉพาะบุคคลผู้เช่นนั้นเท่านั้น นอกนั้นเขาจะไม่กลัวใครในโลก ยิ่งผู้มีความเห็น และพูดว่าตายแล้วสูญ นั้นยังเป็นการส่งเสริมวัฏฏะให้มีกำลังหมุนตัวเอง ผู้นี้

และจะเป็นสถานที่อยู่อาศัยเป็นเครื่องมือเครื่องมือ และเป็นห้องน้ำ ครัวไฟของวิภูฏะเป็นอย่างดี

เวลานี้เราทุกท่านมุ่งหน้ามาอย่างเต็มใจเพื่อการปฏิบัติแก้ไขตนเอง โปรดทราบว่เวลานี้เราคือเครื่องจักรของวิภูฏะทุกอย่างเต็มตัว อย่าพากันประมาทนอนใจในความเพียรอันเป็นเหมือนเรือจะพาข้ามมหาสมุทรทะเลหลวงอันเต็มด้วยห้วงน้ำ คือตัณหาอาสวะ ซึ่งจะล้นฝั่งแห่งความเพียรอยู่แล้ว รีบบำรุงความเพียรอันเป็นเหมือนท่านบให้มีความแน่นหนา และมีระดับสูงกว่าน้ำจะไหลผ่านออกได้ กิเลสอาสวะมิใช่กระรอกกระแตพอจะกระโดดข้ามไปได้ นอกจากเราจะเป็นผู้เปิดช่องหรือทำลายท่านบคือความเพียรเสียเอง เรื่องของความเพียรเพื่อวิดน้ำออกจากเรือ จงเป็นผู้หนักแน่นและตั้งเครื่องตลอดเวลา โดยมีสติเป็นเครื่องปกครองรักษา พิจารณาด้วยความรอบคอบ รอบรู้ อย่าให้ความเผอเรอและอ่อนแอเข้าไปตั้งบ้านเรือนในจิตใจ จะเป็นความเคยตัว และเสียนิสัยของผู้มุ่งต่อความจริงซึ่งรออยู่ทุกเวลา

ตามปกติจิตเป็นผู้เคยต่ออารมณ์ที่เป็นข้าศึกอยู่แล้ว นอกจากสติกับปัญญาซึ่งกลมเกลียวกับความเพียรแล้ว จะไม่มีทางแก้ไขจิตดวงนี้ให้หายพิษได้ วิธีใดเป็นไปเพื่อความสงบสุขปรากฏขึ้นกับใจ นั่นเป็นวิธีที่ถูกต้อง อาการใดที่แสดงออกจากใจเป็นการสั่งสมอารมณ์ให้จิตฟุ้งซ่านและขุ่นมัว โปรดทราบว่ นั่นคือทางของกิเลสวิภูฏะ ไม่ใช่ทางพระนิพพาน แม้จะไม่มีเครื่องหมายประกาศไว้ก็โปรดทราบทันทีว่า นั่นคือทางผิดตามลักษณะตัดสินธรรมวินัย เราผู้ทรงไว้ซึ่งธรรม คือลักษณะตัดสินธรรมวินัย จะไม่ทราบความเคลื่อนไหวของตนว่าถูกหรือผิดได้อย่างไร ต้องทราบกันทันทีและแก้ไขกันทันที

อนึ่ง ไม่เคยปรากฏว่ผู้มีความเพียรกล้า เพราะการรักษาสติ และการใคร่ครวญด้วยปัญญา ได้มีการแตกสลายตายไป พอจะให้คนรุ่นหลังมีทางคิดเพื่อปลีกตัวหาทางแก้ไข ลดความเพียรเพื่อพ้นภัยอันจะเกิดจากเหตุนี้ หากเป็นได้เช่นนั้นพระพุทธเจ้าก็คงไม่ได้เป็นศาสดาสอนโลก เพราะความเป็นพระพุทธเจ้าเป็นขึ้นมาจากความเพียร ธรรมที่เกิดจากความเพียรของพระองค์ ยังประทานย่ำรอยลงอีกว่ *วิริเยน ทุกขมจเจติ* คนพ้นทุกข์ไปได้เพราะความเพียร ไม่ทรงสอนว่คนตายเพราะความเพียร พอจะให้เกิดความกลัวกัน เพราะฉะนั้นเราเป็นลูกศิษย์ของพระตถาคต จึงไม่ควรกลัวตายเพราะความเพียรกล้าต่อแดนพ้นทุกข์

ไม่ใช่กล้าแบบคนที่ชื่อเขาว่ นายกล้า แต่ตัวเขาเองเป็นคนขี้ขลาดหวาดกลัวเช่นนั้น แต่กล้าเผชิญกับเหตุที่เกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายใน อันเป็นปัจจัยให้เกิดสติปัญญาอุบาย

เปลื้องตนจากสิ่งนั้น ๆ ทุกกระษณะที่มีสิ่งเกี่ยวข้อง เรื่องสติกับความเพียรขอให้ติดกันเป็นพืด อยู่ตลอดเวลา อย่าให้เสียกาลที่ผ่านไป จะกลายเป็นสติที่ทันต่อเหตุการณ์ทุกด้าน เราจะพาก้าวไปทางสมาธิความสงบ หรือจะพาก้าวไปทางปัญญา สติจะเป็นผู้ควบคุมงานทั้งนี้ให้ เป็นไปเพื่อความสำเร็จสมความปรารถนา เช่น กำหนดลมหายใจก็ให้มีสติรู้สึกลมจริง ๆ ลมจะเข้าสู่ความละเอียดขนาดไหนก็ให้รู้เรื่องเป็นระยะ ๆ ไป จนปรากฏว่าลมหายไปหมด ไม่มีอะไรเหลือ เหลืออยู่เฉพาะธรรมชาติความรู้อันเดียวเท่านั้น ก็ให้ทราบชัดที่ใจ

เรื่องความสงบ และความแยกคางทางปัญญาแล้ว เราจะหาไม่ได้ที่ไหนนอกจากวง ของสติ เพราะสติเป็นธรรมคุ้มกันความเสียหายทุกด้านอันจะเกิดขึ้นเพราะความเผอเรอ เราอย่าเข้าใจว่าตนจะเียงอยู่ตลอดเวลา เพราะอำนาจของความกล้าโดยมีสติตามรักษา และ เพราะความเพียรนี้แล จะพาเราให้มีความเฉลียวฉลาดรอบตัว จนสามารถเอาตัวรอดพ้น ไปได้จากดงหนาทึบอันแสนจะผ่านไปได้โดยยากนี้ ฉะนั้นเราทั้งคนขอให้เป็นเรื่องของสติ หมดทั้งร่าง จะมีการเคลื่อนไหวทางภายนอกภายใน หรือไม่มีการเคลื่อนไหว แต่สติขอให้ มีประจำตัวทุกขณะ อย่าให้ขาดวินไป

เมื่อพยายามบำรงได้เช่นนี้ สมณะก็ดี วิปัสสนาก็ดีจะปรากฏร่างขึ้นมาอย่างง่ายดาย และรวดเร็ว คำว่า สมณะหรือวิปัสสนาเป็นสิ่งทำได้ยากนั้น เป็นตัวผลซึ่งถูกเพ่งเล็งมากกว่า เหตุ แต่ตัวเหตุ คือสติซึ่งเป็นจุดควรเพ่งเล็งก่อนอื่น รู้สึกจะขาดความสนใจ ผลคือสมณะ และวิปัสสนาซึ่งควรจะได้จึงพลาดไปไม่สมประสงค์

ดังนั้น ท่านนักปฏิบัติผู้มุ่งผลทั้งสมณะและวิปัสสนาโดยสมบูรณ์ กรุณาสนใจในตัว เหตุ คือสติด้วยดี แล้วนำไปใช้ในกิจทั้งสองให้ปรากฏผลสมบูรณ์ขึ้นมา การดำเนินสมณะก็ จะเป็นความสงบประจักษ์ใจจนเต็มภูมิของสมณะ การดำเนินวิปัสสนาก็จะก้าวไปอย่างเต็ม ภูมิ เมื่อสติได้ไปปักหลักอย่างแน่นหนาแล้ว เมื่อถึงขั้นละเอียดแล้ว จะเห็นความเปลี่ยนแปลง ของปัญหาที่มีความแยกคางต่อตนเอง กลายเป็นสติที่ติดกันเป็นพืด และกลม กลียวกันกับปัญญาไปในตัว จิตก็ดี สติก็ดี ปัญญาที่ดี คล้ายกับว่าเป็นอันเดียวกัน เพราะ ความรู้สึกถึงไหนสติกับปัญญาจะต้องไปพร้อม ๆ กัน โดยมีได้บังคับ แต่เป็นเพราะความ เคยชินที่เคยฝึกหัดมาแต่ต้นเป็นลำดับ

คำว่า สมณะและวิปัสสนาที่เคยวาดภาพไว้ จะมารวมประจักษ์อยู่กับใจผู้เคยวาด ภาพ ต้องการดำเนินสมณะตามโอกาสที่ควร ย่อมปรากฏขึ้นตามเวลาที่ต้องการ และถอน ออกมาได้ตามประสงค์ จะทำหน้าที่วิปัสสนาย่อมปรากฏเป็นวิปัสสนาขึ้นมาตามสิ่งที่มา สัมผัส และตามสภาวะทั่ว ๆ ไป ทุกสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับความรู้สึก ย่อมกลายเป็นวิปัสสนา

ไปตามชั้นของปัญญาที่พาให้เป็นไป ชั้นชื่อว่าวิปัสสนาที่ควรแก่เหตุการณ์แล้ว ไม่ว่าจะข้างนอก ไม่ว่าจะข้างในจะกลายเป็นเรื่องวิปัสสนาไปตามปัญญา โดยมีไตรลักษณ์เป็นภาชนะสำหรับรับไว้จากปัญญาที่เห็นแจ้งแล้วปล่อยมือลงในหลักความจริง ความรู้รอบและปล่อยวางของปัญญาจะเป็นไปทุกระยะ ไม่มีกลางวัน กลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน เว้นแต่หลับเท่านั้น แต่โดยมากผู้ปฏิบัติมักจะรู้เรื่องของกายและปล่อยวางอุปาทานในกายก่อน สภาวะภายนอกทั่ว ๆ ไปก็พลอยได้รับการปลดปล่อยจากอุปาทานไปตาม ๆ กัน

ปัญญาย่อมเดินไปตามสายทางที่ยังมีอุปาทานเป็นเชื้อแฝงอยู่ เช่นกายส่วนหยาบของขันธทั้งห้า อุปาทานของใจไม่มาอาศัยอยู่แล้ว ปัญหาแห่งการพิจารณาก็พักไป แล้วยังมีนามขันธสี่ คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ยังเป็นที่ยึดอุปาทานของใจ ปัญญาย่อมเดินไปตามสายของนามขันธ พิจารณาเก็บม้วนลงในภาชนะ คือไตรลักษณ์โดยสิ้นเชิง อุปาทานถอนตัวออกจากนามขันธสี่ เพราะเมืองขึ้นซึ่งเคยครองอำนาจตกไปเป็นสมบัติของไตรลักษณ์กองอุปาทาน ที่เคยแผ่กระจายออกไปทั่วไตรภพ เพราะอำนาจวิชาบังคับออกไปให้เทียวยึดอำนาจในสิ่งทั้งปวง ถูกปัญญาเที่ยวตามจับไล่ให้ม้วนกองทัพลับคืนสู่บ้านเดิมคือวัฏจิต และร้องเรียนความจำเป็นที่ถูกจับไล่มาให้ขอวิชาหัวหน้าแห่งไตรภพทราบ เพื่อหาทางต่อสู้และแก้ไขจนสุดขีดของผู้เคยเรื่องอำนาจในสามภพ

แต่ปัญญาซึ่งได้ฝึกเพลงรบทางวิวิญญะมาจนเกรียงไกร ไหนจะหยุดการรบเพียงเท่านั้น แล้วยอมตัวให้เขาลบลายมืออย่างหรือ ชั้นสุดท้าย ปัญญาพร้อมศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ยกขบวนเข้าล้อมนครหลวง ซึ่งยังเหลืออยู่เพียงเมืองเดียวเท่านั้น ปิดประตูเมืองทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไว้อย่างมิดชิด พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่รักษาประตูคือสติ ไม่ให้คนภายในออก ไม่ให้คนภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง (ไม่ให้อารมณ์ภายในภายนอกออกมาประสานกัน) แล้วทำการคั่นนครหลวงเพื่อหาตัวผู้ก่อเกิดและบัญชางานให้ความไม่สงบเป็นไปอยู่ตลอดเวลาในวงภายใน ก็ไปพบพระยาจิตรราช ผู้เรื่องอำนาจในไตรภพมีนามว่าเจ้าอวิชา ปัญญาจึงฟาดฟันหั่นแหลก ไม่มีอะไรเหลืออยู่เป็นซากแห่งสมมุติแม่ปรมาณู

เมื่อเจ้าอวิชาผู้ให้ความร่มเย็นแก่กิเลส อุปาทานทั้งปวงสิ้นไปแล้ว กองทัปกิเลสทั้งหมดก็แตกกระจายหายสูญไปตาม ๆ กันหมด ปราภฏธรรมิกราชขึ้นเรื่องอำนาจแทนกลายเป็นแดนเกษมขึ้นมาในขณะเดียวกันนั้น ขณะนั้นเรียกว่า ขณะน้ำดับไฟประลัยกัลป์ใหม่โลก เมื่อสงครามอันใหญ่หลวงได้ยุติลงแล้วด้วยความมีชัยของนักรบผู้กล้าตาย ใจที่เคยอยู่ใต้อำนาจของวิญญะก็หลุดลอยขึ้นมาเป็นอิสระโดยลำพัง จะนั่ง จะนอนหรือจะอยู่ที่

ไหนก็เป็นสุข การปฏิบัติต่อชั้นซึ่งยังครองตัวอยู่ที่ปฏิบัติกันไปโดยความรู้จักประมาณ มีความพอดีประจำตน มองโลกมองธรรมย่อมเป็นโลกเป็นธรรมไปตามความจริงทุกอย่าง ไม่ยกตนข่มโลกและไม่ยกโลกมาทับถมตัวเอง

ธรรมที่กล่าวมาทั้งนี้ เราจะเห็นว่าเป็นเรื่องท่านผู้ใด นอกจากเป็นเรื่องของเรา โดยตรงและจะปฏิบัติต่อตนเองตามที่อธิบายมานี้ ฉะนั้น โปรดนำธรรมที่แสดงนี้เข้าไปเป็นหลักใจ และปฏิบัติให้สุดขีดสุดแดน อย่ามาค้ำนึ่งในร่างซึ่งพร้อมที่จะแตกอยู่ทุกขณะที่ลมหายใจยุติลง สิ่งที่จะเป็นสาระอย่างยิ่ง คือความเพียรลบร่องรอยแห่งภพชาติของตนให้หมดสิ้นไปจากใจ เพราะอำนาจของสติปัญญาที่มีความสมบูรณ์เต็มที่แล้ว

ธรรมที่ประทานไว้ว่า *เตสํ วุปสโม สุโข* ความระงับดับซากของวิภูทุกซ์ภายในใจ จะกลายเป็นเรื่องภายในใจของท่านที่มีความเพียรในวันหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย

จึงขอยุติธรรมเทศนาเพียงเท่านี้ เหว